

УДК 376-056.264

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-105-109](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-105-109)

ОЛІЙНИК ІРИНА МИКОЛАЇВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, м. Полтава, Україна

Iryna Oliinyk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogical Skills and Inclusive Education, M.V. Ostrohradskiy Poltava Academy of Continuous Education, Poltava, Ukraine

E-mail: ditvora@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2315-2456>

ЯЦЕНЮК ЛАРИСА ІВАНІВНА,

старша викладачка кафедри психології та інклюзивної освіти, Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Рівне, Україна

Larissa Yatseniuk,

Senior Lecturer at the Department of Psychology and Inclusive Education, Rivne Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Rivne, Ukraine

E-mail: l.yatseniuk@roippo.org.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9139-8880>

МОЙСЮК ВОЛОДИМИР ДЕНИСОВИЧ,

старший викладач кафедри медицини катастроф та військової медицини, Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці, Україна

Volodimir Moysiuk,

Senior Lecturer at the Department of Disaster Medicine and Military Medicine, Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

E-mail: moysiuk.volodimir@bsmu.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7470-624X>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ І КОРЕКЦІЇ ЗАЇКАННЯ У ДІТЕЙ

A Окреслено сучасні підходи щодо розуміння терміну «заїкання». Висвітлено теоретико-методологічні засади проблеми заїкання як порушення темпоритмічної організації мовлення та охарактеризовано основні напрями корекційного впливу з позиції комплексного підходу.

Розкрито питання розладів усного мовлення при заїканні як однієї з актуальних проблем корекційної педагогіки, спеціальної психології, медицини, причини виникнення заїкання та основні форми в контексті активного впровадження інклюзивної освіти, формування мовленнєвої компетентності в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» (НУШ).

Наголошено на доцільності підвищення фахової інклюзивної компетентності всіх учасників освітнього процесу щодо особливостей навчання, виховання, корекційно-розвиткового впливу на дітей із заїканням.

Обґрунтовано доцільність тісної співпраці учасників освітнього процесу щодо коригування заїкання та здійснення його профілактики.

Ключові слова: заїкання; невротична форма заїкання; неврозоподібна форма заїкання; логопедична робота; корекційно-розвитковий вплив; пато-генетичні механізми заїкання; логоритміка; профілактика заїкання; комплексний підхід

MODERN APPROACHES TO PREVENTION AND CORRECTION STUTTERING IN CHILDREN

S The theoretical and methodological foundations of the problem of stuttering as a violation of the tempo-rhythmic organization of speech are highlighted. Modern approaches to understanding the term «stuttering» and the main directions of corrective influence from the position of an integrated approach are outlined.

The issue of speech disorders in stuttering as one of the urgent problems of correctional pedagogy, special psychology, and medicine, as well as the causes of stuttering and its main forms in the context of the active implementation of inclusive education, and the formation of speech competence in the context of the implementation of the Concept “New Ukrainian School” (NUS) is revealed.

Emphasis is placed on the expediency of increasing the professional inclusive competence of all participants in the educational process regarding the specifics of education, upbringing, and the corrective and developmental impact on children with stuttering.

The expediency of close cooperation for the correction of stuttering and its prevention is substantiated.

Keywords: *stuttering; neurotic form of stuttering; neurosis-like form of stuttering; speech therapy work; corrective and developmental influence; patho-genetic mechanisms of stuttering; logorhythms; prevention of stuttering; comprehensive approach*

Актуальність проблеми зумовлена значним збільшенням кількості дітей із функціональними освітніми труднощами мовленнєвого характеру, зокрема порушенням темпу і ритму усного мовлення, що значно ускладнює процес навчання, формування мовленнєвої компетентності, соціалізації, уповільнює психічний і мовленнєвий розвиток здобувачів освіти щодо оволодіння наскрізними вміннями та сприяє виникненню проявів небажаної поведінки у дітей із заїканням.

Порушення мовленнєвої функції при заїканні призводить до змін у структурі особистості дитини, що накладає відбиток на психофізіологічний стан, її соціальну поведінку, рівень навчальних досягнень. Тому проблема своєчасного виявлення заїкання та проведення комплексної психолого-педагогічної, корекційно-розвиткової роботи з дітьми, що мають заїкання, є надважливою [1].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблеми заїкання зробили вітчизняні вчені: О. Кривцова [6], О. Літовченко [7], Ю. Рібцун [9] та ін.

Зокрема, у роботах науковців С. Корнєва, О. Козинець розглядається природа заїкання в площині психосоматики [4], Л. Гуцал, С. Миронова досліджують особливості корекції заїкання у молодших школярів [2], А. Кравченко, А. Харченко наголошують на необхідності застосування комплексного підходу в корекційній роботі з подолання заїкання в дітей [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема заїкання суттєво загострилася з початком війни в лютому 2022 року. Діти України переживають насильство, травми, втрати, руйнування та вимушене переміщення. Багато з них стали свідками стількох подій, що перестали говорити. В умовах воєнного стану фактори стресу призводять до непоправних втрат у психіці дитини. Особливо це стосується дітей із вразливою нервовою системою, яка притаманна особам із заїканням [9].

Отже, проблема заїкання у дітей сьогодні потребує ретельного вивчення та пошуку ефективних шляхів профілактики і корекційного впливу.

Метою статті є висвітлення теоретико-методологічних засад корекції та профілактики заїкання у дітей, розкриття особливостей різних форм заїкання і напрямів комплексного підходу щодо його подолання.

Викладення основного матеріалу. Заїкання визнається як порушення темпо-ритмічної організації мовлення внаслідок судомного стану м'язів артикуляційного апарату. Переважна більшість учених, досліджуючи патогенетичні механізми заїкання, відносять його до неврозів, беручи за основу вчення І. Павлова про вищу нервову діяльність людини. Частина дослідників розглядає заїкання як симптом неврозу, інша частина схиляється до думки, що заїкання – це особлива форма загального неврозу [6].

До причин, що потенційно сприяють виникненню заїкання, відносять: невротичну обтяженість батьків (складні нервові, інфекційні та соматичні захворювання); неврологічні особливості заїкуватого (емоційна напруженість, страхи); конституційна схильність (захворювання вегетативної нервової системи, підвищена збудливість вищої нервової діяльності, спадкова обтяженість, інфекційні, травмуючі впливи при дитячих захворюваннях) [10].

Однією з особливостей заїкання є наявність судом – мимовільного скорочення м'язів або їх груп, які виникають раптово в процесі усного мовлення. На письмі при заїканні може проявлятися писальний спазм – судова внаслідок тонічного напруження кисті руки, яка раптом слабшає і процес письма переривається.

Найчастіше при заїканні зустрічаються тонічні, клонічні та мішані судоми. Тонічні судоми супроводжуються тривалим скороченням м'язів та їх надмірним напруженням, проявляються у вигляді довготривалої паузи та напруженої протяжної вокалізації. Клонічні судоми характеризуються швидкими змінами скорочення та розслаблення м'язів, проявляються багаторазовим повторенням окремих звуків чи складів. Мішані судоми включають одночасно клонічні та тонічні прояви.

Заїкання може супроводжуватись логофобією – невротичною реакцією на мовленнєвий розлад у вигляді страху спілкування. Логофобія в шкільному віці проявляється у нав'язливих переживаннях із приводу можливого виникнення судом у процесі усного мовлення, що значно ускладнює навчальну діяльність здобувачів освіти з мовленнєвими труднощами і перешкоджає вільному володінню мовою, що є ключовою компетентністю, відповідно до Державного стандарту початкової освіти [3].

Умовно виокремлюють три ступені заїкання [9]:

I – легкий, характеризується збудженням при намаганні швидко висловлюватись.

II – помірний (середній) – за умови емоційного збудження заїкання дещо посилюється, однак у стані спокою не помітне.

III – високий (тяжкий) – заїкання супроводжується супутніми рухами та спостерігається постійно.

Дослідники запропонували диференціювати заїкання за двома формами:

1. Невротична форма заїкання – виникає внаслідок переляку або хронічної психічної травми, характеризується рецидивним характером, інколи мовлення стає плавним, але при емоційному напруженні заїкання знову з'являється.

2. Неврозоподібна форма заїкання – характеризується затримкою мовленнєвого розвитку, відсутністю періодів плавного мовлення у дитини [11].

Переважає більшість фахівців у галузі корекційної педагогіки наголошують на необхідності комплексного

підходу подолання заїкання. Під сучасним комплексним підходом до подолання заїкання розуміють медико-педагогічний вплив із застосуванням різних засобів. До комплексу медико-педагогічних заходів входять лікувальні препарати та фізпроцедури, лікувальна фізкультура, логопедичні заняття, логоритміка, психотерапія. Їхня основна мета – усунення або послаблення мовленнєвих судом і супутніх розладів [5].

Основною формою логопедичної роботи, яка найповніше відображає корекційно-розвитковий вплив на дитину із заїкуванням, є логопедичні заняття. На групових заняттях тренується мовленнєве спілкування, під час проведення індивідуальних – відпрацьовуються вправи з формування навичок правильного мовлення та поведінки.

У сучасних методиках логопедичних занять із заїкуватими дітьми велика увага звертається на можливість використання різних ігор з корекційними цілями. Зокрема, Ю. Рібцун висвітлює у своїх наукових статтях систему ігор на різних етапах логопедичних занять: на етапі мовчання або шепітного мовлення, сполученого та відображеного мовлення, запитально-відповідального мовлення [9].

С. Миронова запропонувала систему подолання заїкання у дітей дошкільного віку згідно з програмовими вимогами середньої та старшої групи закладу дошкільної освіти (ЗДО) [2]. Програмні та корекційні завдання розподілені за навчальними кварталами. До корекційних завдань першого кварталу входять: збагачення словника, уточнення значень слів тощо. Ці завдання реалізуються на заняттях, які проводять як вихователі, так і вчитель-логопед. У другому кварталі дітей із заїканням навчають конструюванню фрази та її граматичному оформленню. У третьому кварталі діти навчаються складати оповідання за допомогою наочності, за запитаннями. У заключному, четвертому кварталі продовжується робота над удосконаленням лексико-граматичної сторони мовлення.

Запобігання зтяжних форм заїкання сприяє впровадження тілесно-зорієнтованих підходів, формування загального і мовленнєвого мовлення, забезпечення щоденної практики в розмовному мовленні. Серед сучасних тілесно-орієнтованих підходів, що застосовують в психокорекційній роботі з дітьми, які страждають на заїкання, найефективнішими є наступні види технік [13]:

1. Дихальні техніки – спрямовані на зняття напруги з респіраторних м'язів.
2. Техніки релаксації, що спряють зменшенню рівня тривожності через зниження м'язового тону.
3. Театральні техніки – спрямовані на покращення психоемоційного стану із застосуванням театрального мистецтва.
4. Танцювально-рухові техніки – формують навички емоційного самовираження, долають рухові стереотипи за допомогою танцювальних рухів.
5. Тактильно-комунікативні техніки – тісно пов'язані з використанням тактильних відчуттів. Дотики здійснює вчитель-логопед за умови терапевтичної доцільності.
6. Рухові (локомоторні) техніки – передбачають переміщення дитини в просторі із застосуванням рухів різної інтенсивності.

Найчастіше, в контексті тілесної психотерапії застосовують рухові та дихальні вправи з метою оптимізації та стабілізації загального тону дитини із заїканням:

1. «Силач». Вправа виконується шляхом контрастного напруження і розслаблення плечового поясу, рук і ніг, уявляючи, що дитина тримає в руках (руки на плечі) важкі гіри, піднімає над головою важкий кошик, віджимає штангу тощо.

2. «Терези». Дитині пропонується уявити, що її долоні – чашечки терезів, що утримують вантаж. Встати, поставивши руки перед грудьми, долонями вгору, пальці спрямувати назустріч один одному, лікті в сторони. Зробити вдих через ніс і затримати дихання. Повільно витягнути одну руку над головою, повертаючи кисть, подивитись на неї. Іншу руку опустити донизу, тримаючи кисть горизонтально, долонею вниз, повернувши пальці від себе. Із силою витягнути її, повільно видихнути, розслабитись. Повторити вправу, змінивши положення рук.

Сприяє подоланню м'язевих затисків, дистоній виконання розтяжок, спеціальних вправ на розтягування, що виконуються в різних положеннях: лежачи на спині, животі; стоячи, сидячи.

Вправи лежачи на спині:

1. Лягти на спину, ноги дитини зігнуті в колінах, одна рука лежить на сонячному сплетінні, інша – на пупку. На вдиху учень прогинає спину, спираючись на плечі і куприк, на видиху – повертається у вихідне положення.

2. Руки за головою, ноги зігнуті в колінах. На вдиху дитина прогинає спину з опорою на плечі і куприк, на видиху – поперековий відділ хребта опускається, а голова і плечі піднімаються так, щоб дитина бачила свої коліна.

Вправи лежачи на животі:

1. «Човник». Витягнутись усім тілом. Дитина за інструкцією вчителя-логопеда піднімає пряму ногу (руку); обидві ноги (руки), одночасно руку і ногу. Потім разом з кінцівками піднімаються та опускаються голова та очі.

2. «Кобра». Долоні впираються в підлогу на рівні плечей. «Як кобра, поволі підніміть голову, поступово випрямляючи руки і відкриваючи рот, підведіть верхню частину тулуба, прогніть спину. Сідниці та ноги при цьому повинні бути розслаблені і лежати на підлозі». Повільно повернення у вихідне положення і розслаблення.

Вправи сидячи:

1. «Метелик». Захопити складені підшвами стопи руками, коліна в сторони. Рухи стегнами подібні до помахів крил метелика.

2. «Лев». Сидячи на п'ятах, необхідно трохи наблизитись уперед, спираючись руками об коліна (підлогу). Широко відкрити рот, висунути язик і видати гучний «левиний» рик.

Вправи стоячи:

1. Потягування. Ноги на ширині плечей, руки стиснуті в кулак. Великі пальці в середині долонь, кулаки притиснуті до низу живота. Дитині необхідно підняти кулаки до плечей і, піднімаючись навшпиньки, потягнутись.

2. «Тягнемось до сонечка». Дитина встає до стіни, торкаючись її п'ятами, сідницями, лопатками, плечима. Робить вдих, піднімає руки вгору, затримує дихання і пальчиками рук тягнеться до сонця.

Обов'язковим складником корекційного впливу при заїканні є релаксація (повне розслаблення), яка може проводитись, на початку, в середині і в кінці заняття. Рекомендовані вправи для релаксації:

1. «Наслідування польоту птахів». Підняти руки до рівня плечей і опустити. Підняти руки вгору і опустити їх із боків, розгойдучи розслабленими руками вперед–назад.

2. «Пляж». Уявіть, що ви на пляжі засмагаєте лежачи. Спробуйте змінити положення тіла так, щоб було зручно.

Методично доцільною є робота із розвитку артикуляційного апарату з застосуванням масажних вправ:

– відкривання і закривання рота, утримання губ у посмішці із закритим ротом і оголеними зубами, витягування губ уперед трубочкою; чергування положень губ в усмішці – трубочкою – спокійне; різноманітні рухи нижньою щелепою;

– рухи язика по зовнішній і внутрішній поверхні верхніх і нижніх зубів вглиб рота до передніх нижніх різців, облизування губ у різних напрямках.

Сучасні методики корекції заїкання обов'язково включають у себе активне застосування логоритміки, як одного із різновидів кінезіології, та диференційований підхід щодо проведення логоритмічних занять із урахуванням форми заїкання [2]. При невротичному заїканні особлива увага відводиться вправам на нормалізацію м'язового тону. Для дітей із неврозоподібною формою заїкання збільшуються терміни подання матеріалу, пропонувані вправи поєднуються зі словесним поясненням, за необхідності застосовується модифікація змісту завдань. Побудова логоритмічних занять передбачає рівномірний розподіл психофізичного навантаження. У першій (вступній) частині заняття проводяться музично-ритмічні вправи, спрямовані на розвиток тренування уваги, пам'яті, координації руху. Друга частина включає слухання музики, співи, рухливі ігри, закріплення вироблених мовно-рухових навичок. Заклучна частина заняття завершується вправами для дихання і релаксацією.

Зважаючи на різноманітні прояви заїкання, особливості перебігу, ускладнення, що можуть виникати в освітньому процесі, надважливим є просвітницька робота із попередження проявів заїкання.

У профілактиці заїкання виділяють три основні напрями [7]:

1. Попередження виникнення заїкання у дітей.
2. Попередження виникнення хроніфікації і рецидивів заїкання.
3. Попередження порушень соціалізації та адаптації.

У сім'ї з факторами ризику заїкання повинно бути чітке дотримання режимних моментів, уникнення перевантажень,

створення позитивного психологічного клімату, дотримання правил мовленнєвої поведінки.

Незважаючи на ефективність проведеної корекційної роботи, у дитини із заїканням можуть виникати рецидиви внаслідок посилення емоційного, фізичного, психічного навантаження. Найчастіше такі рецидиви трапляються при вступі дитини до школи. Батькам такого учня необхідно психологічно підготувати дитину: до першого вересня дитина повинна відвідати школу, клас, познайомитись із учителем. Педагоги повинні враховувати особливості мовлення дитини із заїканням і не наполягати на відповіді, якщо дитина мовчить, не вимагати від неї розгорнутих усних відповідей. Спочатку рекомендується викликати такого учня для відповідей перед класом тільки з читанням віршів. Необхідним, на думку С. Стуцаренко, є дотримання ощадного загального і мовленнєвого режиму після перенесених дитиною соматичних захворювань, виконання рекомендацій учителя-логопеда [12].

Результатами дослідження є ґрунтовний аналіз особливостей перебігу різних форм заїкання, практико-зорієнтований підхід щодо висвітлення теоретико-методологічних засад і сучасних підходів корекційного впливу, своєчасної профілактики затяжних форм заїкання у дітей, підвищення фахового рівня вчителів-логопедів із зазначеної теми.

Висновки з даного дослідження. Заїкання є актуальною проблемою сучасної освіти і потребує комплексного підходу до подолання його проявів, урахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти, вимагає пошуку ефективних і різноманітних засобів корекції, підвищення інклюзивної компетентності педагогів щодо особливостей навчання дітей із заїканням.

Під сучасним комплексним підходом до комплексної психокорекційної роботи з подолання заїкання у дітей розуміється психокорекційний і педагогічний вплив на різні сторони психофізичного стану дитини, яка страждає на заїкання різними засобами і зусиллями різних фахівців. Основним завданням психокорекційної роботи є: усунення розладів мовлення і психофізичних особливостей притаманних дітям, які заїкаються. З метою усунення заїкання, необхідно комплексно впливати не тільки на мовлення дитини, але й на її особистість, моторику, нервову систему й організм у цілому.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у дослідженні впливу заїкання на процес формування мовленнєвої компетентності учнів в умовах НУШ [8], підвищенні фахового рівня педагогів щодо корекції заїкання в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Бегас Л. Д. Історія вивчення та пошуку нових методів подолання заїкання. *Вісник Черкаського університету*. 2008. № 126. С. 18–22.
2. Гуцал Л. Л., Миронова С. П. Корекція заїкання у молодших школярів: навч.-метод. посіб. Київ: Шкільний світ, 2010. 120 с.
3. Державний стандарт початкової освіти. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: постановою Кабінету Міністрів України № 688 від 24.07.2019 р. Дата оновлення: 16.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF%2F%2F-paran5> (дата звернення 10.08.2024).
4. Корнєв С. І., Козинець О. В. Погляди на природу заїкання в площині психосоматики. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2023. № 44. С. 135–144. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41803/Korniev_Kozynets.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 12.08.2024).
5. Кравченко А. І., Харченко А. І. Застосування комплексного підходу в корекційній роботі з подолання заїкання в дітей дошкільного віку. *Сучасні*

- проблеми логопедії та реабілітації : матеріали V Всеукр. заочної наук.-практ. конф. (5 квітня 2016 року, м. Суми). Суми, 2016. С. 105–108. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/4257> (дата звернення: 12.08.2024).
6. Кривцова О. Я. Проблема заїкання дітей і підлітків у психолого-педагогічній літературі. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2012. № 3. С. 119–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2012_3_17 (дата звернення: 10.08.2024).
 7. Літовченко О. В. Заїкання у дітей: профілактика і корекція : навч. посіб. Одеса : ТОВ Лерадрук, 2021. 248 с.
 8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи : розпорядження Кабінету Міністрів України № 989 від 14.12.2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 11.08.2024).
 9. Рібцун Ю. В. Психолого-педагогічна підтримка дітей із заїканням в умовах війни : навч.-метод. посіб. Київ : ІСПП, 2022. 24 с.
 10. Рібцун Ю. В., Долженко С. Г. До проблеми етіології заїкання: історичний аспект. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка*. 2020. Вип. 6 (162). С. 41–47.
 11. Соколенко Г. А., Костенко Д. А. Проблема заїкання у наукових дослідженнях. *Проблеми реабілітації* : зб. наук. праць. Одеса : Вид-ць Букаєв Вадим Вікторович, 2021. С. 74–78.
 12. Стуцаренко С. О. Заїкання як актуальна логопедична проблема. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти* : зб. наук. праць. Харків : Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 566–570.
 13. Форостян О. І., Добрева Р. Р. Корекція заїкання у молодших школярів. *Проблеми реабілітації* : зб. наук. праць. Одеса : Вид-ць Букаєв Вадим Вікторович, 2023. С. 182–186.

References

1. Behas, L. D. (2008). Istoriiia vyvchennia ta poshuku novykh metodiv podolannia zaikannia [The history of studying and finding new methods of overcoming stuttering]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu [Herald of Cherkasy University]*, 126, 18-22 [in Ukrainian].
2. Hutsal, L. L., & Myronova, S. P. (2010). *Korektsiia zaikannia u molodshykh shkoliariv [Correction of stuttering in younger schoolchildren]*: navch.-metod. posib. Kyiv: Shkilnyi svit [in Ukrainian].
3. *Derzhavnyi standart pochatkovoï osvity. Pro vnesennia zmin do Derzhavnogo standartu pochatkovoï osvity [State standard of primary education. On making changes to the State Standard of Primary Education]*: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 688 vid 24.07.2019 r. Data onovlennia: 16.08.2019. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF%20paran5> [in Ukrainian].
4. Korniev, S. I., & Kozynets, O. V. (2023). Pohliady na pryrodu zaikannia v ploshchyni psychosomatyky [Views on the nature of stuttering in the plane of psychosomatics]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohohiia [Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 19. Correctional pedagogy and special psychology]*, 44, 135-144. Retrieved from https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41803/Korniev_Kozynets.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
5. Kravchenko, A. I., & Kharchenko, A. I. (2016). Zastosuvannia kompleksnoho pidkhdou v korektsiinii roboti z podolannia zaikannia v ditei doshkilnoho viku [Application of a complex approach in corrective work to overcome stuttering in preschool children]. In *Suchasni problemy lohopedii ta reabilitatsii [Modern problems of speech therapy and rehabilitation]*: materialy V vseukrainskoi zaочної naukovo-praktychnoi konferentsii (pp. 105-108). Sumy. Retrieved from <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/4257> [in Ukrainian].
6. Kryvtsova, O. Ya. (2012). Problema zaikannia ditei i pidlitkiv u psykhohohopedahohichnii literaturi [The problem of stuttering in children and adolescents in psychological and pedagogical literature]. *Aktualni pyttannia korektsiinoï osvity. Pedahohichni nauky [Current issues of correctional education. Pedagogical sciences]*, 3, 119-127. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2012_3_17 [in Ukrainian].
7. Litovchenko, O. V. (2021). *Zaikannia u ditei: profilyaktyka i korektsiia [Stuttering in children: prevention and correction]*: navch. posib. Odessa: TOV Leradruk [in Ukrainian].
8. *Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]*: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 989 vid 14.12.2016 r. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
9. Ribtsun, Yu. V. (2022). *Psykhohohopedahohichna pidtrymka ditei iz zaikanniam v umovakh viiny [Psychological and pedagogical support of children with stuttering in war conditions]*: navch.-metod. posib. Kyiv: ISPP [in Ukrainian].
10. Ribtsun, Yu. V., & Dolzhenko, S. H. (2020). Do problemy etiologii zaikannia: istorychnyi aspekt [To the problem of the etiology of stuttering: a historical aspect]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka [Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T.G. Shevchenko]*, 6 (162), 41-47 [in Ukrainian].
11. Sokolenko, H. A., & Kostenko, D. A. (2021). Problema zaikannia u naukovykh doslidzhenniakh [The problem of stuttering in scientific research]. In *Problemy reabilitatsii [Problems of rehabilitation]*: zb. nauk. prats (pp. 74-78). Odessa: Vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych [in Ukrainian].
12. Stutsarenko, S. O. (2023). Zaikannia yak aktualna lohopedychna problema [Stuttering as an actual speech therapy problem]. In *Formuvannia zhyttievoï kompetentnosti osob z osoblyvymy osvitynymi potrebamy v systemi pozashkilnoi, spetsialnoi ta inkluzyvnoi osvity [Formation of life competence of persons with special educational needs in the system of out-of-school, special and inclusive education]*: zb. nauk. prats (pp. 566-570). Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. H. S. Skovorody [in Ukrainian].
13. Forostian, O. I., & Dobrieva, R. R. (2023). Korektsiia zaikannia u molodshykh shkoliariv [Correction of stuttering in younger schoolchildren]. In *Problemy reabilitatsii [Problems of rehabilitation]*: zb. nauk. prats (pp. 182-186). Odessa: Vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 04.09.2024